



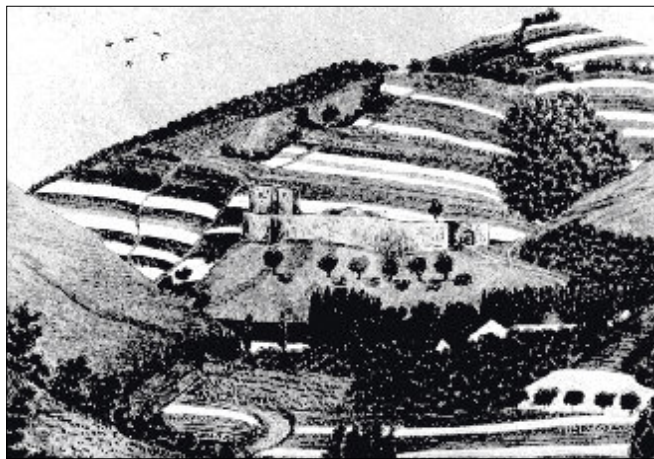
Obr. 1: Hrad Brumov (okres Zlín) – celkový pohled od jihozápadu; uprostřed hradní jádro; napravo torzo oblého, nárožního rizalitu, uprostřed rizalit hranolový, nalevo západní blok zdíva s hmotou hranolové věžice v pravé části; nalevo předhradí, stav 2005 (všechny snímky a kresby R. Vrla, 2013, není-li uvedeno jinak).

HRAD BRUMOV – NOVÉ POZNATKY A ÚVAHY O STAVEBNÍM VÝVOJI VE 13.–16. STOLETÍ

RADIM VRLA

Věnováno památce přítele Františka Sáby

Dominantou pozoruhodného historického jádra města Brumova (dnes Brumov-Bylnice) tvoří zakonzervované zříceniny stejnojmenného hradu (obr. 1). Tento hrad byl založen již v první polovině 13. století a v období dalších přibližně šesti set let procházel nesmírně složitým stavebním vývojem, na kterém se podepsaly i následky válečných udá-



Obr. 2: Hrad Brumov – podoba zřícenin hradu v roce 1850, tedy přibližně třicet let po jeho opuštění, pohled od severovýchodu; dominantu areálu tvoří horní část hranolového rizalitu a přilehlý střeš vnějšího průčelí jádra (fotoarchív NPÚ ÚOP v Brně).

lostí, či požárů. Zásadní událostí pak bylo poměrně pozdní opuštění hradu v první polovině 19. století a jeho následné masivní rozebrání na stavební materiál (obr. 2).

Základní znalosti o stavební podobě hradu přinesl archeologický výzkum, prováděný zde v letech 1977–1982 PhDr. Jiřím Kohoutkem. Největším objevem byl bezesporu nález souboru kvalitních, pozdněrománských architektonických detailů, prokazujících stáří hradu.¹⁾

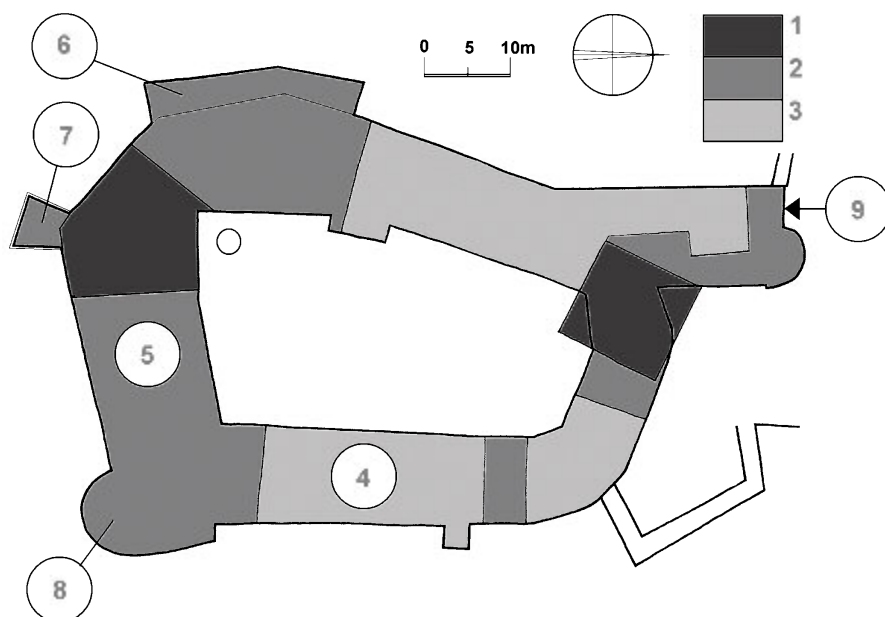
Předchozí bádání se především zaměřovalo na bohatou historii hradu, jeho stavební vývoj však musel být odhádován z nečetného ikonografického materiálu a ze sporých zbytků stavby samotné.²⁾

Teprve zmíněný archeologický výzkum přinesl konkrétní poznatky o nesmírně složitých stavebních dějinách hradu. Jeho autor pak formuloval základní teze stavebního vývoje (*J. Kohoutek*, o. c. v pozn. 4, s. 9–18, tam další literatura). Později bylo toto téma obohaceno dalšími postřehy (*B. Samek* 1994, s. 294–265; *M. Plaček*, o. c. v pozn. 5, s. 130–132; tam další literatura).

Na základě doposud publikovaných tezí o stavebním vývoji hradu Brumova lze vyslovit tento zjednodušený souhrn (srov. obr. 3): Součástí původní stavby, založené někdy v 1. polovině 13. století, byla především velká, hranolová věž o půdorysných rozměrech cca 12×12m, stojící na nejohroženější, severní straně jádra. Součástí zástavby byla zřejmě i kaple, vybavená honosným portálem,³⁾ a palác. Přesné situování těchto objektů však není doposud známo (palác je *J. Kohoutkem* předpokládán na východní, či jižní straně jádra.⁴⁾

V následujícím věku mělo dojít k výstavbě dalšího paláce a to na jihovýchodní, východní, či jižní straně jádra.⁵⁾ Ve 40. letech 15. století se uvažuje vznik západního křídla.⁶⁾ Ve 2. polovině téhož věku je předpokládána výstavba hradby s baštou a přilehlým vstupním objektem, vysunutých do příkopu na severovýchodní straně jádra.⁷⁾

V první polovině 16. století je předpokládána radikální přestavba hradu za Meziříčských z Lomnice, která dala, mimo jiného, vzniknout i mohutnému předhradí s bastionem a věžím v jižní a v jihovýchodní části jádra, stejně ja-



Obr. 3: Hrad Brumov – půdorysné schéma hradního jádra s vyznačením plochy historické zástavby a objektů, uvedené v textu: 1 – půdorys hranolové věže (vpravo) a plocha bloku zdiva v jihozápadní části jádra (vlevo); 2 – plocha zástavby, zkoumaná archeologickým a stavebním průzkumem; 3 – plocha zástavby, doložená plánem z počátku 18. století (M. Plaček, o. c. v pozn. 5, s. 131, obr. 238); 4 – východní trakt, kde je předpokládána existence pozdněrománského paláce; 5 – jižní trakt, odkrytý archeologickým výzkumem; 6 – blok zdiva v západním průčelí jádra; 7 – hranolový rizalit; 8 – oblý rizalit; 9 – vstup do jádra.

ko opěrnému pylonu v jižní části se zaklenutou prostorou, snad prachárnou.⁸⁾ Těmto stavitelům je dále připisována přestavba jižního křídla, úprava křídel na západě a východě jádra a výstavba severního křídla kuchyní;⁹⁾ tentýž autor připisuje výstavbu zmíněného bastionu na předhradí (hovíří se zde o dvojici bastionů) až v období po r. 1626.¹⁰⁾

Po požáru r. 1760 byl hrad provizorně opraven, kolem r. 1826 pak byl definitivně opuštěn;¹¹⁾ jiní autoři mluví o požáru hradu v r. 1820.¹²⁾ Poté se hrad, intenzivně rozebíráný na stavební materiál, rychle proměnil ve zříceninu¹³⁾ (srov. obr. 2).



Obr. 4: Hrad Brumov – severní čelo jádra, pohled od severozápadu; šipka označuje pozůstatky zakonzervované severovýchodní stěny hranolové věže, ležící nyní před hradbou jádra.

Další průzkumy, prováděné autorem, jednak v rámci probíhajících záchranných prací tak i v následujícím období, přinesly některé nové poznatky, postřehy i náměty k dalším úvahám o stavebním vývoji této mimořádně zajímavé památky. Jejich zveřejnění je cílem předkládané krátké studie.

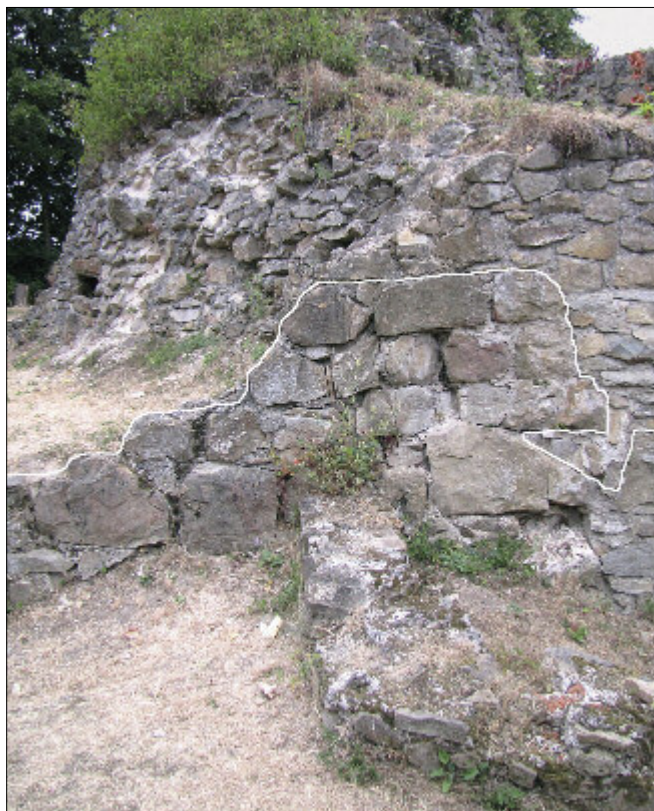
K PROBLEMATICE VELKÉ HRANOLOVÉ VĚŽE

Ještě před výzkumem J. Koutníka upoutal pozornost badatelů výrazný suťový kužel v severozápadní části hradního jádra, který byl považován za pozůstatek věže.¹⁴⁾ Zmíněný výzkum pak existenci takové stavby v čele jádra opravdu prokázal; oproti původnímu předpokladu však byla situována více k západu, zhruba uprostřed severního čela jádra (obr. 3/1). Jednalo se

o torzo půdorysně velké stavby čtvercového půdorysu o rozměrech 12×12m. Severní část věže je dochována pouze ve formě pozůstatků základového zdiva, obnaženého archeologickým výzkumem, které je dnes chráněno ochrannou nadezdívkou. Nalezneme ji před vnějším licem současné hradby jádra (obr. 4). Jižní část pozůstatků věže se nachází již v ploše jádra a je zachována především v základové partii a v amorfní hmotě nadzemního zdiva (obr. 5). Výjimku představuje malý úsek jihovýchodního líce, který je dochován ve formě rozeklaného střepu, souvisejícího s novodobou dozdívkou na severní straně (obr. 6). Líc je budován



Obr. 5: Hrad Brumov – torzo hranolové věže, pohled od jihu; v popředí základové zdivo jižního nároží, šipky označují otvory po dřevěných trámech v amorfním zdivu hmoty věže; nalevo zdivo související s pozdějším průrazem vstupu do jádra, napravo svíslá spára, oddávající jihovýchodní stěnu věže od přiložené hradby, a upravené ústí pece.



Obr. 6: Hrad Brumov – torzo hranolové věže, detail střední části jihovýchodní stěny s pozůstatky vnějšího líce, pohled od jihovýchodu; bílou linkou je ohraničen obrys dochované partie líce věže.

z velkých, pískovcových bloků, z nichž některé jsou přisekány do tvaru ne zcela pravidelných kvádrů; spodní partie je tvořena řadou velkých, lomových bloků. Jak se zdá, nadlehlé partie líce byly vrstveny se snahou o dodržení přibližně stejně vysokých řad lomových bloků. Mezery mezi nimi byly vyplňovány drobnými úlomky téže horniny. Další část lícové partie je dochována severně odsud, kde proniká zdivem severní hradby jádra (obr. 7); dochované úseky líců odporují vyslovené hypotéze o lících, budovaných z bosovaných kvádrů.¹⁵⁾

V jižní části torza věže je patrná její amorfní zdivo, kterým proniká trojice hlubokých otvorů, obdélného tvaru (srov. obr. 5); jejich výška činí cca 30, šířka cca 40 cm. Všechny jsou situovány v jedné výškové úrovni. Dva z nich probíhají rovnoběžně s jihovýchodním licem věže; půdorysná vzdálenost vnějšího z nich od původního líce věže, i vzdálenost vzájemná mezi oběma otvory činí 50 cm. Další otvor probíhá rovnoběžně s původním jihozápadním licem věže. Jeho vzdálenost od líce činí asi 160 cm (obr. 8).

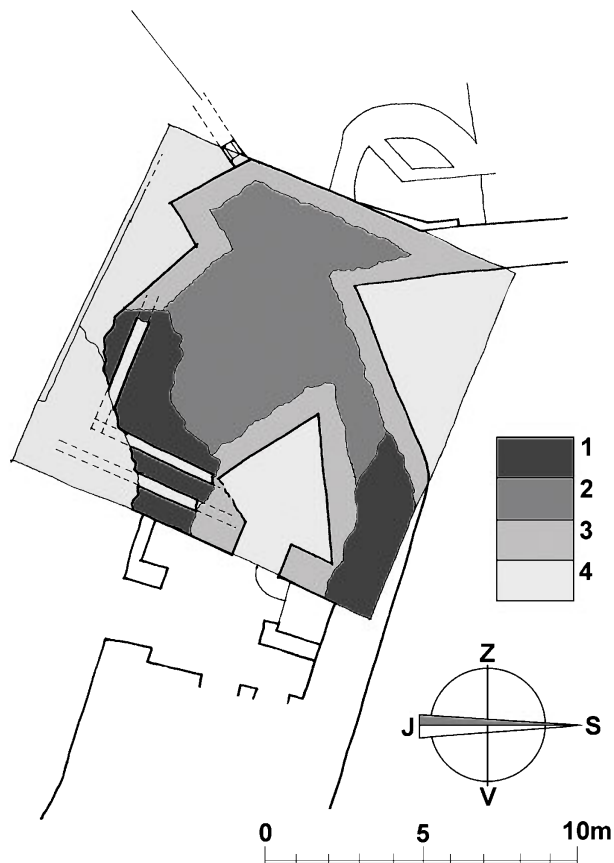
K eventuálnímu vnitřnímu prostoru věže se dnes nedovedeme vyjádřit, archeologicky byla zkoumána pouze jeho jihovýchodní partie, kterou zaujala pozdější, zřejmě renesanční, cihelná pec. Prostor pece byl vysekán ve zdivu věže. Autor výzkumu, Jiří Kohoutek předpokládá, že jádro spodní části věže bylo plné.¹⁶⁾

Západní strana torza věže je zcela přeformována pozdějšími úpravami, souvisejícími s budováním průjezdu brány do jádra.

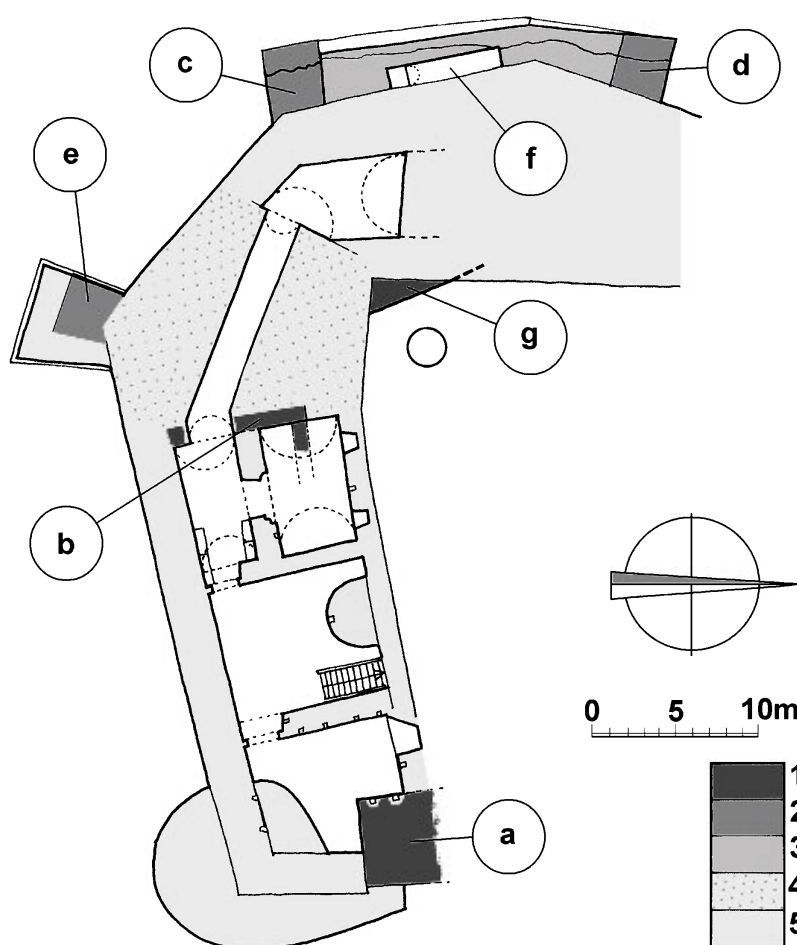
Z dochovaného torza věže můžeme usuzovat, že její vnější líce byly budovány z lomového kamene, vrstveného pravděpodobně do řádků obdobné výšky (podobný princip



Obr. 7: Hrad Brumov – torzo hranolové věže; detail styku torza jihovýchodního průčelí věže (uprostřed) se zdivem severní obvodové zdi jádra (napravo). Vlevo se nachází novodobé zdivo, které nahradilo destruovanou, cihelnou zeď mladší pece.



Obr. 8: Hrad Brumov – torzo hranolové věže, půdorys (vodorovný řez veden v úrovni otvorů po trámové armatuře: 1 – dochované a předpokládané nadzákladové zdivo věže; 2 – nezkoumané zdivo; 3 – zdivo mladších úprav (vstup do jádra na západní straně, pec); 4 – původní půdorysný rozsah věže.



Obr. 9: Hrad Brumov – půdorys sklepů jižního palácového traktu v rozsahu provedeného archeologického výzkumu: 1 – starší, stavební konstrukce (13.–14. stol.); 2 – pozdněgotické věžice; 3 – blok zdiva mezi dvojicí západních věžic; 4 – plný(?) blok zdiva, druhotně proražený spojovací chodbičkou; 5 – ostatní zdivo a plocha zástavby; a–g – označení objektů dle textu.

budování líce je dochován např. u jihovýchodního nároží jádra hradu Lukova, které je spojováno s nejstarší fází výstavby hradu.¹⁷⁾ Lícové partie byly budovány na mírně rozšířeném soklu základového zdiva. Bohužel, neznáme způsob řešení nároží této rozměrné stavby. Tři z nich jsou stržena, jediné, které by mohlo být ve své nadzemní části dochováno, je nároží východní – jeho zbytek je však zabudován ve hmotě mladší hradby.

Dochované části vodorovně probíhající otvorů v jádru zdiva věže jsou bezpochyby pozůstatky dřevěného, ztužujícího roštu, vloženého do zdiva při jeho zdění. Takovému zpevnování středověkých zděných konstrukcí je zcela běžné.¹⁸⁾

Neznáme, bohužel, ani průběh pozdněrománské hradby v severním čele jádra. Nevíme tedy, stála-li hranolová věž osamoceně za ní, případně souvisela-li nějak s její hmotou. Podle terénní situace v severní části základů věže lze snad usuzovat, že věž mohla svým severním nárožím linii hradby prolamovat; základová spára zde totiž výrazně klesá k severu.¹⁹⁾

K úvahám o doposud velmi málo známé podobě pozdněrománské hradby Brumova zde připojuji následující postřeh: Při pohledu na poměrně složité utváření půdorys sklepních prostor na opačné, tedy jižní části jádra hradu, nás zaujme rozměrný, plný blok, na první pohled neorga-

nicky vklíněný mezi prostory jižního a západního palácového traktu (obr. 3/1, obr. 9/4). Hmotou tohoto bloku probíhá úzká, valeně klenutá chodbička, evidentně druhotně proražená kvůli propojení zmíněných prostor (ty jsou pravděpodobně pozdněgotického stáří. V rámci archeologického výzkumu zde nebyla provedena sondáž v ploše tohoto bloku po stranách chodbičky, proto dnes při pokusu o interpretaci tohoto zajímavého místa zůstáváme pouze v rovině hypotéz. Vzhledem k malé pevnosti zdejšího skalního podloží a s přihlédnutím k velkému rozsahu stavební činnosti v dlouhém období existence hradu, je málo pravděpodobné, že by zde byl ponechán skalní blok. Pravděpodobnější se jeví možnost, že se jedná o pozůstatek stavby, která v době své existence byla oběma palácovými traktami respektována. Ve zkoumaných souvislostech nám připadá pravděpodobně, že se zde, na opačné straně hradního jádra, mohla v nejstarší době výstavby nacházet další věž. Půdorysně mohla být snad utvářena obdobně, jako věž severní (vzhledem k půdorysnému rozsahu bloku však mohla mít mírně menší rozměry). Zlomky jejího západního prů-

čelí snad můžeme tušit v jihovýchodní stěně západního sklepního prostoru, proražené dodatečným průchodem.

Podle tohoto předpokladu by mohlo být jádro pozdněrománské, královské hradu Brumova ovládáno dvojicí věží, situovaných v užších čelech půdorysného oválu. Pokud by tato hypotéza byla pravdivá, pak by Brumov připomínal svým stavebním řešením nepříliš vzdálený hrad Buchlov, jehož výstavba je rovněž předpokládána před polovinou 13. století. I zde je protáhlé jádro vybaveno na užších stranách dvojicí hranolových věží, jejichž rozměry jsou o něco skromnější; západní věž má půdorysné rozměry 10x10m, východní má půdorys obdélný o stranách 10x8m (podle výsledků posledních průzkumů je však východní část této věže dílem pozdějších přestaveb, je tedy možné, že původně byl její půdorys rovněž čtvercový). Sledujeme-li podobu hradů z období kolem poloviny 13. století pouze z formálního hlediska – výskytu dvojice hranolových věží, nacházíme na území České republiky už pouze Landštejn.²⁰⁾ U všech uvedených staveb je jejich inspirační zdroj shodně uváděno rakouské podunají.²¹⁾ Obdobný, jistě působivý účinek však můžeme předpokládat i u mladších staveb, jako je moravský Špilberk s hranolovou a okrouhlou věží,²²⁾ či jihočeské Vítějovice, vybavené dvojicí rozměrných věží okrouhlých.²³⁾ Tyto hrady svojí mohutností a důstojnou,

vyváženou hmotou dostatečně reprezentovaly význam královského stavebníka a jistě inspirovaly i stavby šlechtické (např. předpokládaná stará jádra hradů Rožmberka a Českého Krumlova,²⁴ či Sádku – Ungersberka.²⁵)

Další rozvíjení těchto zajímavých úvah však může být v tomto případě předčasný. Konkrétní informace k existenci tušené druhé hradní věži zde může přinést až případný, budoucí průzkum.

NEJSTARŠÍ ZDĚNÉ KONSTRUKCE V JIŽNÍM PALÁCOVÉM TRAKTU

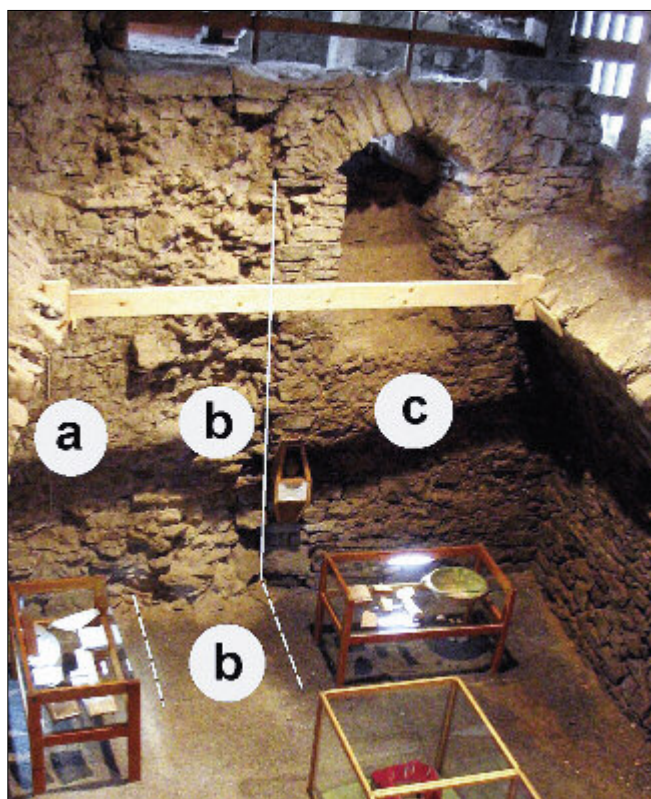
Jižní palácový trakt byl v rámci archeologického výzkumu kompletně prozkoumán (kromě výše zmíněného bloku v jeho západní části) a v zastřešené podobě dnes slouží jako expoziční prostor. V této stati se nezabýváme popisem přístupných konstrukcí traktu, které obsahují poměrně velké množství stavebních detailů, jejichž původ lze hledat převážně v pozdní gotice a renesanci. Jejich interpretaci se budeme zabývat na jiném místě. Povšimneme si zde především tří situací, uchovávajících starší stavební konstrukce (obr. 9).

V první řadě zde zmiňuji torzo zdiva, zachyceného v jihozápadním koutě nádvorního průčelí traktu, interpretované J. Kohoutkem jako pozůstatek původní, pozdněrománské hradby (obr. 9/g). V interiéru se především jedná o hranolový blok plného zdiva (obr. 9/a), vystupující v severovýchodním koutě sklepních prostor, který je nově interpretován jako věžice, flankující původní jihovýchodní nároží hradby jádra; její vznik je uvažován v širším období 13.–14. století.²⁶

Další, zajímavou konstrukcí, pojatou do jižního palácového traktu je dvojice starších zdí, patrných v malé místnosti obdélného půdorysu se zbytky valené klenby (obr. 9/b). Na její západní stěně je patrná výrazná, svislá spára, oddělující severně situovanou, mladší část od starší konstrukce (obr. 10). Nalevo od zmíněné spáry probíhá svislá jizva po odsekané, cca 105 cm široké zdi, situované kolmo k popisované stěně (část průběhu této odsekané zdi je dnes patrný v podlaze místnosti). Napravo od této jizvy je stěna tvořena kompaktní, kamenným, pečlivě vrstveným, lomo-vým zdivem. Šířku této zdi dnes nelze zjistit – její západní líc je zasypán – z utváření zdiva v přilehlé chodbičce na jižní straně je snad možno usuzovat na šířku cca 1,5 m.

Je evidentní, že popsané zdivo náleží starší stavbě, která předcházela dnešnímu jižnímu traktu. Pravděpodobně se jedná o kout místnosti neznámého objektu; subtilní, 105 cm široká, odsekaná zeď, může být zbytkem nádvorního průčelí objektu, kolmá zeď pravděpodobně objekt ukončovala na západní straně. Tento objekt s velkou pravděpodobností sahal až k dnešní jižní obvodové zdi hradu; ta může ve své hmotě dodnes obsahovat pozůstatky starší konstrukce. Na východní straně mohl tento objekt dosahovat až k námi předpokládané hranolové věžici (obr. 9/a), či k jihovýchodnímu nároží jádra.

S velkou pravděpodobností máme před sebou torzo obytné stavby, situované v jižní části jádra. Mohlo se jednat o stavbu obdélného půdorysu, jejíž rozměry se pokusíme odhadnout na cca 9 × 25 m. Pokud tomu tak bylo, máme před sebou pozůstatky poměrně rozsáhlého hradního paláce, situovaného na dobře chráněném místě hradního jádra.



Obr. 10: Hrad Brumov – západní čelo sklepní místnosti se zřícenou klenbou, pohled od východu: a – východní líc staré zdi; b – jizva po odlámaném pokračování staré zdi (nahore) a jeho průběh pod dnešní podlahou místnosti (dole); c – novější zdivo; bílou čarou je vyznačen průběh svislé spáry, oddělující starší a mladší zdivo.

Bohužel, dochované torzo (či jeho přístupné části) nám neumožňuje vyslovit se k dataci objektu. Pokud připustíme existenci výše zmíněné nárožní věžice, pak by palác pravděpodobně náležel mladší, stavební fázi. Situování jeho jižní zdi by mohlo prokazovat dodatečné rozšíření původního areálu jádra tímto směrem. Palác by tak byl „vysunut“ do svahu za původní hradbu. Tuto původní hradbu by však bylo (i vzhledem k subtilitě nádvorní zdi paláce) nutno hledat zřejmě někde v ploše tohoto paláce. Jeho existence by pak v podstatě zrušila funkci předpokládané nárožní věžice.

Je tedy možné, že tento palác je dílem mladších stavebních úprav hradu a může souviset s potřebou rozšíření obytných prostor v období před velkými pozdněgotickými přestavbami, snad už někdy ve 14. století.

Situování předpokládaného pozdněrománského paláce je doposud neznámé; pravděpodobně se nacházel v místě archeologicky téměř nezkoumaného východního křídla (obr. 12).

RIZALIT PRI JIHOZÁPADNÍM OBVODU JÁDRA

Jihozápadní část jádra je z vnější strany vzepřena mohutným blokem zdiva, složitějšího stavebního vývoje (obr. 1; 3/6). V letech 2002/3 musel být řešen havarijný stav této partie, způsobený postupnou destrukcí vnějšího líce. Odkryté partie jádra zdiva se začaly hloubkově rozpadat a hrozil zánik rozměrných částí původního zdiva, včetně zajímavé, klenuté prostory a dalších stavebních detailů. Za této situace bylo provedeno vyčištění zdiva a jeho jednoduchá dokumentace, která přinesla velmi zajímavá zjištění. V první řadě byl dokumentován svislou spárou vydělený hranolo-



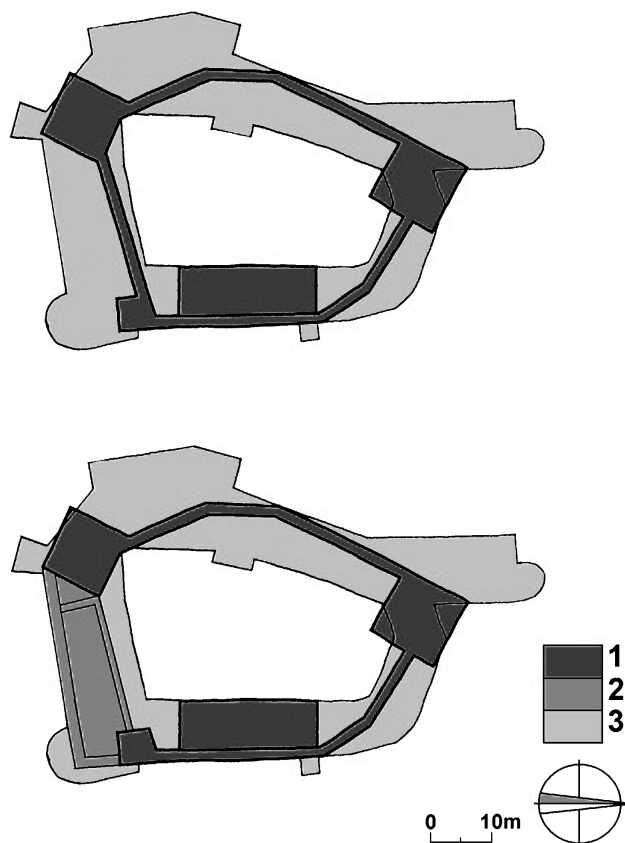
Obr. 11: Hrad Brumov – pohled na západní fasádu rizalitu, vystupujícího před jižní průčelí jádra; šipka ukazuje na jihozápadní nároží staršího, hranolového objektu, pojatého do hmoty rizalitu.

vý blok zdiva bez vnitřního prostoru (obr. 9/c). Tvořil jižní ukončení zkoumané, rozšířené části a jeho západní průčelí, bylo, včetně části vnitřního zdiva, destruováno. Šířka bloku dosahovala 320cm, délka jeho jihovýchodní stěny 430 cm. V odkryté, spodní části jihozápadního nároží tohoto útvaru byl zachován kamenný armovací kvádr. Podle situace lze usuzovat, že popisovaný útvar byl k obvodové hradbě přiložen později, přičemž byl její líc poškozen – pravděpodobně v souvislosti s budováním šmorců, kterými byl tento útvar se zdi svázán. Popisovaný, zděný útvar byl plný, zdivo, navazující na něj na severozápadě, k němu bylo přiloženo na spáru.

V severní části zkoumaného bloku zdiva byla indikována další, svislá spára, procházející jeho hmotou. Pravděpodobně souvisela s existencí dalšího, obdobného útvaru, situovaného poněkud severně od západního nároží obvodové zdi (obr. 9/d). V této souvislosti je třeba upozornit na spodní, plnou část hranolového rizalitu, vystupujícího před hmotu jádra na jižní straně (obr. 9/e). Jeho západní fasádou proniká bok subtilnějšího, hranolového objektu (obr. 11), který se svými rozměry blíží výše popisovanému bloku.²⁷⁾

V mohutné mase zdiva, které dodatečně vyplnilo mezeru mezi dvojicí zjištěných plných objektů na západní straně jádra, byl situován záhadný prostor (obr. 9/f). Na jeho existenci již dávno poukazovaly následky pomalé destrukce vnějšího líce zdiva, která zde dosáhla poměrně značné hloubky a způsobila zborcení části jeho západní stěny (obr. 13).

Jednalo se o poměrně dlouhý (710–718 cm), úzký (105–110 cm) a vysoký (cca 340 cm) prostor, zaklenutý va-



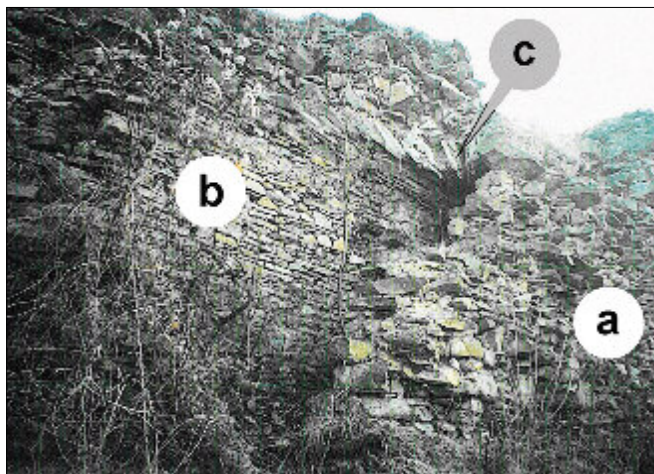
Obr. 12: Hrad Brumov – půdorys jádra s uvažovaným vývojovým schématem pro nejstarší vývojové fáze: a – předpokládaný stav ve 13. století (je uvažováno o existenci jižní hranolové věže a paláce při východní hradbě); b – předpokládaný stav ve 14. století (nový palác na jižní straně); 1 – plocha staveb ve 13. století; 2 – plocha mladšího paláce (14. stol?); 3 – plocha zástavby jádra před opuštěním hradu.

lenou klenbičkou (obr. 14). Jeho delší osa probíhala ve směru sever-jih a při jižní stěně se nacházela svislá šachta téměř čtvercového půdorysu, ústící nahoře, na koruně zdiva. Východní, jižní a západní stěny šachty vznikly pokračováním stěn prostoru, severní stěna byla dole zakončena průběhem líce zmíněné klenbičky. Východní stěna prostoru se v horizontální rovině poněkud vykláněla východním směrem (tento výklon pokračoval i na stěně šachty) a v jejím líci byla dochována řada drobných a mělkých otvorů, situovaných v jedné, vodorovné linii. Jedná se prokazatelně o kapsy po drobných, dřevěných prvcích. Kapsa pod prostorem šachty měla přibližně čtvercový tvar (v protější stěně jí odpovídala kapsa obdobně utvářená), ostatní byly drobnější a nepravidelně utvářené, severní byla rozšířena vylámaním. Bylo zřejmé, že zaniklé, dřevěné prvky byly do zdi vkládány současně se zděním.

V zachované části protější, západní stěny nebyly takové kapsy (kromě jediné, výše zmíněné) patrné. Zachovaná část západní zdi prostoru byla z vnější strany zbavena líce a její maximální šířka zde dosahovala již jen pouhých 70 cm. Severozápadní část místnosti byla destruována (srov. obr. 13).

V zachovaných částech místnosti nebyly patrné žádné stopy po jiném otvoru, než je popsaná, svislá šachta.

Klenba místnosti i svislé stěny byly budovány z lomového kamene, bez použití cihel (obr. 13). Rovněž prostor nad klenbičkou byl z kompaktního zdiva, až po dochovanou korunu.



Obr. 13: Hrad Brumov – torzo klenuté místnůstky, pohled od severozápadu: a – torzo vnější zdi s destruovaným lícem; b – část východní stěny místnůstky; c – torzo klenby, stav 2002.

Zajímavý detail byl zaznamenán ve spodní části severozápadního koutu místnosti. Zdivo severního čela místnosti zde bylo jakoby přiloženo na spáru k západní stěně (obr. 14/1). Tato stěna byla destruována, její průběh byl dochován pouze v otisku na zdivu zmíněného čela.

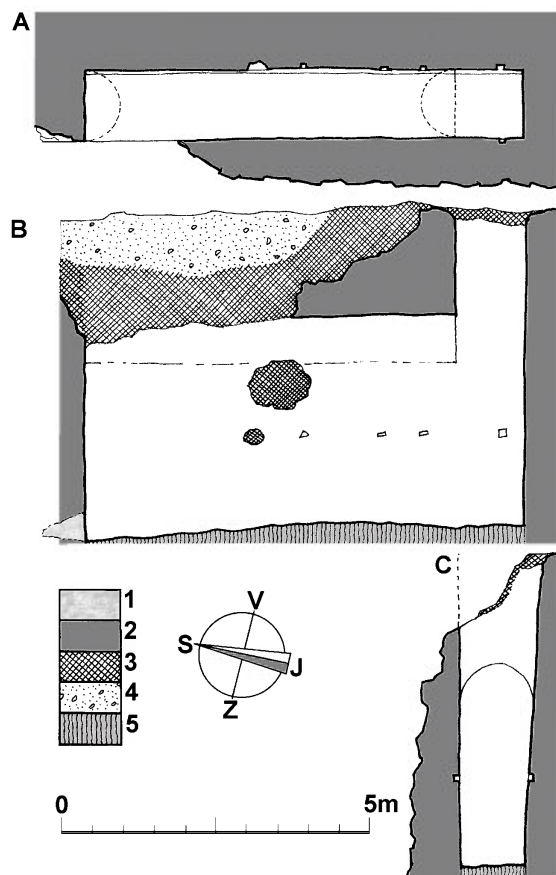
V horní části bloku zdiva nad popisovaným prostorem se dochoval zlomek původního vnějšího líce zdiva, který měl skarpovitý průběh.

Výše popsané pozůstatky hranolových, plných objektů můžeme interpretovat jako tři hranolové věžice, přiložené z vnější strany k obvodové zdi hradu. Takovéto konstrukce nejsou na moravských hradech žádnou výjimkou a jejich výstavba souvisí hlavně se zvýšením obranyschopnosti hradeb. Koruny těchto věžic zřejmě nesly vně vyložené střeškové ochozy, umožňující obráncům kontrolu situace u paty hradební zdi. S podobnými stavbami, vylepšujícími obranyschopnost přímých úseků hradeb, se u jiných hradních staveb setkáváme nejčastěji v období 15. století. Podobné věžice se dodnes zachovaly na severomoravském hradě Brničko a nedalekém Zábřehu, na slezském Javorníku, či jihomoravském Frejštejně.²⁸⁾

Můžeme předpokládat, že někdy v 15. století je starší hradba, vymezující jihozápadní obvod hradního jádra, zesílena těmito věžicemi. V této době k hradbě zde z vnitřní strany ještě zřejmě nepřiléhala vnitřní zástavba; ta se v 15. století pravděpodobně soustřeďovala pouze při východní a jižní straně jádra.

Jak z výše uvedeného popisu vyplývá, mohutný, zděný blok, v jehož hmotě byla vybudována i výše popsaná, klenutá místnůstka, byl dodatečně vklíněn mezi dvojici starších věžic předpokládaného pozdněgotického stáří. Vzniklý útvar mohl mít za úkol podepřít starou hradbu, situovanou na hraně velmi strmého svahu. Spolu s hradbou i hmotou věžic pak vytvářel substrukci, na které bylo možno vybudovat vyšší partie nových palácových křídel. Na takovéto podnoží mohl vzniknout rozměrný rizalit, představující před západní frontu hradního jádra.

Samotný temný prostor, přístupný pouze shora úzkou šachtou, byl při východní stěně pravděpodobně vybaven jakýmsi dřevěnými policemi(?), kotvenými přímo do zdiva. Pozůstatkem takovéto konstrukce může být dochovaná horizontální řada mělkých kapes.



Obr. 14: Hrad Brumov – torzo klenuté místnůstky, zaměření: a – vodorovný řez v úrovni kapes po dřevěných prvcích; b – svislý řez, vedený vrcholnicí klenbičky; c – svislý řez, vedený osou čtvercového, vstupního otvoru; 1 – zbytek spáry, oddělující severní zeď místnůstky od zdi západní; 2 – zdivo v řezu; 3 – amorfní zdivo v pohledu; 4 – suť; 5 – zásyp, tvořící podlahu místnůstky.

Při zamyšlení nad účelem tohoto prostoru nás napadá v pozdějších inventářích uváděná prachárna – tedy místnost pro uskladnění střelného prachu. Pro toto využití může svědčit poměrně odlehlá poloha místnosti v rámci jádra. V souvislosti s tímto naším předpokladem je snad vhodné zmínit i zjištěný stavební detail v severozápadním koutě. Podle něj můžeme vyslovit předpoklad, že vnější zeď byla ke krátkým čelům přiložena – v určité délce – na spáru. Toto opatření mohlo v případě výbuchu hrát roli jakéhosi pojistného ventilu – vnější stěnu mohl tlak výbuchu snadněji destruovat a stavební konstrukce ležící nad místností, či za její východní zdi tak mohly být před jeho účinkem do jisté míry uchráněny.

Vzhledem k úrovni dosavadních znalostí lze výše uvedenou hypotézu označit za pracovní; autor doufá, že i přesto přispěje k odborné diskusi na toto téma.

Co se týká časového zařazení této pozoruhodné stavbičky, je prozatím nutno vyjít pouze z předpokladu, že její výstavbě předcházela pozdněgotická přestavba jihozápadní části opevnění hradního jádra. Přesnější časové určení výstavby je tak prozatím nemožné; lákavé je její spojení s velkolepou přestavbou hradu, kterou prováděli páni z Lomnice. Ti Brumov drželi v letech 1519–74.²⁹⁾

Dílcí poznatky, uvedené v této studii, zpřesňují dosavadní pohled na stavební vývoj hradu Brumova; autor si však uvědomuje, že zároveň přináší řadu nových otázek, které může zodpovědět až další průzkum.

Príspevek vznikl v rámci plnění výzkumného cíle NPÚ: Výzkum nemovitých památek v ČR. Aktuální metodické otázky průzkumu a dokumentace, ohrožené druhy památek a jejich vybrané exempláře, financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace.

POZNÁMKY

- 1) J. Kohoutek – Z. Vácha – R. Vrla, Pozdně románské kamenické články z hradu Brumova, *Archaeologia historica* 32, Brno 2007, s. 297–308.
- 2) Např. A. Prokop, Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung, Band I–IV, Wien 1904, s. 227; F. V. Peřinka, Vlastivěda moravská II. Mistopis, Val.-Klobucký okres, Brno 1905, s. 121–142; K. Svoboda, Hrad Brumov – jeho stavební vývoj a význam v dějinách naší hradní architektury, *Naše Valašsko* 11, 1948, s. 114–124.
- 3) Srov. J. Kohoutek – Z. Vácha – R. Vrla, o. c. v pozn. 1.
- 4) J. Kohoutek, Hradý jihovýchodní Moravy, Zlín 1995, s. 12.
- 5) J. Kohoutek, 1981: Výzkum hradu Brumova v letech 1978–1979, *Archaeologia historica* 6, Brno 1981, s. 271–275; *Týž*, o. c. v pozn. 4, s. 12; M. Plaček, Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hradek a tvrzí, Praha 2001, s. 131. M. Plaček předpokládá, že ve 14. století došlo k rozšíření zástavby i na západní straně jádra.
- 6) M. Plaček, o. c. v pozn. 5, s. 131.
- 7) J. Kohoutek, o. c. v pozn. 4, s. 12; autor zde hovoří o štítové zdi.
- 8) Tamtéž.
- 9) M. Plaček, o. c. v pozn. 5, s. 131.
- 10) Tamtéž, s. 132.
- 11) Z. Pokluda, Brumov, osudy hradu a jeho držitelů, Zlín 2005, s. 97–99.
- 12) J. Kohoutek, o. c. v pozn. 4, s. 10; M. Plaček, o. c. v pozn. 5, s. 132.
- 13) F. S. Pluska, Památky hradu, města a panství Brumova na Moravě, Brumov 1978, s. 62–63.
- 14) K. Svoboda, o. c. v pozn. 2, s. 114–124.
- 15) J. Kohoutek, o. c. v pozn. 4, s. 12.
- 16) Tamtéž.
- 17) R. Vrla, Předběžné výsledky průzkumu západního paláce hradu Lukova, in: *Dějiny staveb*, Plzeň 2003, s. 68–79.
- 18) V této souvislosti zmiňujeme např. dendrochronologicky datované trámy roštu (1300) ze zdíva hranolové věže na slovenském hradě Tematíně (M. Plaček – M. Bóna, *Encyklopedie slovenských hradů*, Praha 2007, s. 302).
- 19) Za zmínku zde stojí fakt, že hranolové věže nedalekých královských hradů Buchlova a Lukova, jejichž výstavba by měla rovněž spadat do pozdněrománského období, byly s velkou pravděpodobností téměř celou svojí hmotou vysunuty před čelo hradby; srov. R. Vrla, *Príspevek k poznání stavebních dějin západní části jádra hradu Lukova, Průzkumy památek XVIII*, č. 2, 2011, s. 83–91; *Týž*, *Poznámky ke stavebnímu vývoji severního traktu jádra hradu Buchlova, Průzkumy památek XIX*, č. 2, 2012, s. 185–209.
- 20) V. Razím, K počátkům hradu Landštejna, *Průzkumy památek XVIII*, č. 1, 2011, s. 31–70.
- 21) M. Plaček, o. c. v pozn. 5, s. 26; jako příklad zde autor uvádí hrad Neulengbach s dvojicí hranolových věží.
- 22) Srov. M. Plaček, o. c. v pozn. 5, s. 611–615 a J. Varhaník, K původu stavebního typu hradu Špilberku, *Archaeologia historica* 23, Brno 1998, s. 391–398.
- 23) T. Durdík, Ilustrovaná encyklopedie Českých hradů, Praha 1999, s. 597.
- 24) J. Varhaník, K počátkům hradů Rožmberka a Českého Krumlova, *Průzkumy památek XI*, č. 1, 2004, s. 53–60; inspirační zdroj podoby těchto staveb zde autor nachází v zaniklé podobě rakouského hradu Weitra, vybaveného původně dvojicí hranolových věží, vysunutých svojí hmotou z obvodu hradby.
- 25) M. Plaček, Identifikace středověkého jádra hradu Sádek a jeho vývoj, *Průzkumy památek VII*, č. 1, 2000, s. 33–42.
- 26) R. Vrla, Několik poznámek ke stavebnímu vývoji jádra hradu Brumova, in: *Jihovýchodní Morava*, Zlín 2013, v tisku.
- 27) Tamtéž o těchto objektech podrobněji.
- 28) Srov. M. Plaček, o. c. v pozn. 5, s. 125–126, 207–208, 717–718; P. Kouřil – D. Prix – M. Wihoda, Hradý českého Slezska, Brno-Opava 2000, s. 201–207; R. Vrla, Průvodce stavebními dějinami hradu Brničko, Brožura, 2013, s. 17–18.
- 29) Z. Pokluda, o. c. v pozn. 11.

DIE BURGRUINE BRUMOV – NEUE ERKENNTNISSE UND BETRACHTUNGEN ZUR BAUENTWICKLUNG IM 13. BIS 16. JAHRHUNDERT

Die Burgruine Brumov befindet sich über der Stadt Brumov-Bylnice im südöstlichen Teil der Region von Zlín. In den Jahren 1977–1982 führte man eine archäologische Erforschung der Burgreste unter Leitung von Dr. phil. Jiří Kohoutek (1953–2007) durch. Anhand der Forschungsergebnisse formulierte man folgende Grundthesen zur Bauentwicklung der Burg: Sie war in der 1. Hälfte des 13. Jahrhunderts gegründet worden. Aus dieser Periode stammen das Ensemble von spätromanischen Steinmetzdetails und der Unterteil des großen quadratischen Turms. In den nachfolgenden Perioden erbaute man weitere Wohngebäude rund um den Hof, in der 2. Hälfte des 15. Jahrhunderts das Tor mit dem runden, in den Graben vorspringenden Wehrturm. In der 1. Hälfte des 16. Jahrhunderts folgte ein massiver Umbau unter den Meziříčský v. Lomnice. Damals baute man auch die ältere Vorburg um. Nach dem Brande 1760 erfolgte die provisorische Sicherung der Burg, gegen 1826 war sie aber definitiv verlassen worden und ihr Mauerwerk verschwand danach als Baumaterial. Nach der archäologischen Forschung wurde die Konservierung und Überdachung eines Teils des Burgareals durchgeführt. Bei nachfolgenden Sicherungsarbeiten erfolgten weitere Funde, die die Präzisierung der Bauentwicklung der Burg ermöglichen.

Zur Problematik des großen quadratischen Turmes

Der erwähnte quadratische Turm ist ein Teil des ursprünglichen Burgbaus aus der 1. Hälfte des 13. Jahrhunderts (Abb. 3/1). Seine Grundrissemaße betragen 12×12 m. Außer dem Grundmauerwerk sind heute nur kleine Teile des äußeren Mauerhauptes sichtbar. Das Mauerhaupt ist aus den großen Sandsteinblöcken erbaut, unter denen einige nicht ganz regelmäßige Quader sind; die untere Partie besteht aus großen Bruchsteinblöcken (Abb. 6, 7). Im Kernmauerwerk sind Öffnungen nach den Balken erhalten, die das Mauerwerk verstreben (Abb. 5, 8).

Aufgrund der Untersuchung der Grundrissituation der Palaskeller im südlichen Teil der Burg formulierte man die folgende Hypothese: Der massive, zwischen den Kellerräumen überlassene Mauerwerksblock (Abb. 3/1, Abb. 11) möge einen Rest nach dem weiteren spätromanischen Turm darstellen. Ein Paar von quadratischen Türmen hat z. B. die unweit spätromanische Burg Buchlov, eine ähnliche Lösung befindet sich in der Burg Landštejn (Landstein, Bez. Jindřichův Hradec [Neuhaus], Kr. Südböhmen) an der Grenze zwischen Böhmen und Österreich. Als Inspiration für solche Monumentalbauten sei das österreichische Donauland genannt. Die Bestätigung des Vorhandenseins eines zweiten Turmes der Burg Brumov kann aber nur die weitere archäologische Forschung herbeibringen.

Die ältesten gemauerten Konstruktionen im südlichen Palastrakt

Im komplizierten Grundriss des südlichen Palastraktes lassen sich drei Situationen unterscheiden, in den die älteren Baukonstruktionen enthalten sind. In der ersten Reihe soll ein Torso der alten Ringmauer in der Südwestecke des Hofes erwähnt werden (Abb. 9/g). Weiter handelt es sich um einen prismenförmigen Block vom kompakten Mauerwerk im nordöstlichen Teil (Abb. 9/a), der als ein Mauerturm in der Südostecke der ursprünglichen Ringmauer gedeutet wird. Seine Entstehung wird in einen breiteren Zeitraum des 13.–14. Jahrhunderts vermutet und man verneint, dass in seiner Nähe sich der Torbau befand.

Eine weitere interessante Konstruktion im südlichen Palastrakt bildet ein Paar von zwei älteren Mauern im rechteckigen Raum mit Tonnengewölberesten (Abb. 9/b). Es handelt sich um eine Innenraumecke von einem unbekannten Objekt. Wahrscheinlich erstreckte sich da ein Palasbaubis zur heutigen südlichen Ringmauer. An der Ostseite möge dieses Objekt bis zu dem vermuteten quadratischen Mauerturm (Abb. 9/a) gereicht haben, dessen Funktion er vielleicht aufhob. Es ist möglich, dass dieser Palas ein Werk der späteren mittelalterlichen baulichen Umgestaltungen (vom 14. Jahrhundert?) sein möge.

Der Risalit bei der Südwestflanke des Burgkerns

Der südwestliche Burgkernteil wird an der Außenseite mit einem massiven Block Mauerwerk von verwickelterer Bauentwicklung verstrebt (Abb. 3/6). Bei seiner Instandsetzung (2002/2003) erwarb man mehrere interessante Erkenntnisse. Am südlichen und nördlichen Rand des Risalits wurden quadratische Mauertürme identifiziert (die festgestellten Maße des Südlichen waren ca. 430×320 cm – Abb. 9/c,d), die zusammen mit einem weiteren, im südlichen Risalit verborgenen Mau-

erturm (Abb. 9/e) Teile der spätgotischen Befestigungsarbeiten bildeten (ähnliche Mauertürme befinden sich in den Burgen Brničko [Brünles, Bez. Šumperk, Olomoucký / Olmützer / Kr.], Zábřeh [Hohenstadt, Bez. Šumperk], Javorník [Jauernig, Bez. Jeseník] oder Frejštejn [Freistein, Bez. Znojmo, Kr. Südmähren]). In der Mauerwerksmasse, die nachträglich den Zwischenraum zwischen einem Paar der Mauertürme an der Westseite ausfüllte, befand sich ein kleiner gewölbter Raum (Abb. 9/f). Sein Grundrissausschnitt beträgt 710–718×105–110 cm, Höhe ca. 340 cm, er war durch einen vertikalen Schacht an der Südwestwand zugänglich, der oben auf der Mauerkrone mündete. Im Mauerhaupt der Ostwand erhielten sich mehrere kleine und seichte Öffnungen in einer horizontalen Linie (Lager nach Holzgliedern). Sie wurden gleich mit dem Mauerwerk errichtet. Das Gewölbe, die Wände sowie der Raum über dem Gewölbe wurden aus dem Bruchstein ohne Verwendung von Ziegeln erbaut (Abb. 12/c). In der Nordwestecke des Raumes stellte man eine Baufuge zwischen der durchlaufenden westlichen Mauer und der zugebauten nördlichen Wand fest. Die Bestimmung dieses Raumes bleibt bisher unbekannt, es handelte sich wohl um den in den Burginventarien erwähnten Pulverraum. Der Raum entstand wohl beim massiven Umbau der Burg unter den Meziříčský von Lomnice (1519–1574).

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Burg Brumov (Bez. Zlín) – Gesamtansicht von Südwesten; in der Mitte der Burgkern; rechts Torso des runden Eckrisalits, in der Mitte der prismenförmige Risalit, links der westliche Mauerwerksblock mit der Masse des quadratischen Mauerturms im rechten Teil; links die Vorburg, Zustand 2005.

Abb. 2: Burg Brumov – Burgruinen im J. 1850, d. h. ca. 30 Jahre nach dem Verlassen der Burg, Ansicht von Nordosten; die Dominante bilden der Ober- und der prismenförmige Risalit mit der anliegenden Mauerscherbe der Burgkernaußenfassade (Fotoarchiv NPÚ ÚOP Brno [Regionale Facharbeitsstätte des Nationalen Denkmalinstituts Brunn]).

Abb. 3: Burg Brumov – Burgkern-Grundriss mit Auszeichnung der Flächen der historischen Bebauung und der im Text erwähnten Objekte: 1 – Grundriss vom quadratischen Turm (rechts) und der Fläche des Mauerwerksblocks im südwestlichen Teil des Burgkernes (links); 2 – Bebauungsfläche, die archäologisch und bauhistorisch erforscht wurde; 3 – Bebauungsfläche, die im Plan vom Anfang des 18. Jahrhunderts belegt wird (M. Pláček, zit. in Anm. 5, S. 131, Abb. 238); 4 – Osttrakt, an dessen Stelle der spätromanische Palas vermutet wird; 5 – Südtrakt, freigelegt bei der archäologischen Forschung; 6 – Mauerwerksblock in westlicher Burgkernstirn; 7 – prismenförmiger Risalit; 8 – runder Risalit; 9 – Eingang in den Burgkern (alle Fotos R. Vrla, wenn nicht anders angegeben).

Abb. 4: Brumov – nördliche Burgkernstirn, Ansicht von Nordwesten, Pfeil zeigt zu den Resten nach der konservierten Nordwestwand vom quadratischen Turm, heute vor der Burgkernringmauer liegend.

Abb. 5: Burg Brumov – Torso vom quadratischen Turm, Ansicht von Süden; im Vordergrund Fundamentmauerwerk der Südecke, Pfeile bezeichnen die Balkenlager im amorphen Turmmauerwerk; links das Mauerwerk, das mit dem späteren Durchbruch des Burgkerneingangs zusammenhängt, rechts eine vertikale Fuge zwischen der südöstlichen Turmwand und der angebauten Ringmauer sowie das umgestaltete Offenloch.

Abb. 6: Burg Brumov – Torso des quadratischen Turms, Detail vom Mittelteil der Südwestwand mit Resten des äußeren Mauerhauptes, Blick von Südosten, weiße Linie begrenzt den Umriss des erhaltenen Mauerhauptes.

Abb. 7: Burg Brumov – Torso des quadratischen Turms, Detail des Knotenpunktes zwischen dem Torso der Turmsüdostseite (in der Mitte) und dem Mauerwerk der nördlichen Burgkernringmauer. Links befindet sich das neuzeitige Mauerwerk, das die verfallene Ziegelmauer von einem späteren Offen ersetzte.

Abb. 8: Burg Brumov – Torso des quadratischen Turms, Grundriss in der Höhe der Lager nach der Balkenarmatur: 1 – erhaltenes und vorausgesetztes Turmmauerwerk über dem Fundament; 2 – nicht erforschtes Mauerwerk; 3 – Mauerwerk aus den späteren Umgestaltungen (Burgkerneingang an der Westseite, Offen); 4 – ursprüngliches Grundrissausschnitt des Turms.

Abb. 9: Burg Brumov – Grundriss der Keller des südlichen Palastraktes im Ausschnitt der durchgeführten archäologischen Forschung: 1 – ältere Baukonstruktionen (13.–14. Jh.); 2 – spätgotische Mauertürme; 3 – Mauerwerksblock zwischen den westlichen Mauertürmen; 4 – kompakter(?) Block Mauerwerk, sekundär mit einem kleinen Verbindungsgang durchbrochen; 5 – übriges Mauerwerk und Bebauungsfläche; a–g – Bezeichnung der Objekte laut dem Text.

Abb. 10: Burg Brumov – westliche Stirn des Kellerraumes mit dem eingestürzten Gewölbe, Blick von Osten: a – östliches Mauerhaupt der alten Mauer; b – Spur nach der abgebrochenen weitergeführten alten Mauer (oben) und ihr Verlauf unter dem heutigen Fußboden (unten); c – neueres Mau-

erwerk, mit der weißen Linie Verlauf der vertikalen Fuge als Trennlinie zwischen dem älteren und späteren Mauerwerk deutlicher gemacht.

Abb. 11: Burg Brumov – Risalit vor der südlichen Burgkernaußenfassade, Westseite; Pfeil zeigt zur Südwestecke des älteren, in die Masse des Risalits einbezogenen prismenförmigen Objektes.

Abb. 12: Burg Brumov – Burgkern, Grundriss mit dem vermuteten Entwicklungsschema für die ältesten Entwicklungsphasen: a – der vorausgesetzte Zustand im 13. Jahrhundert (mit der Voraussetzung des Vorhandenseins vom Südturm und Palas bei der östlichen Ringmauer); b – vorausgesetzter Zustand im 14. Jahrhundert (neuer Palas an der Südseite); 1 – Fläche der Bauten im 13. Jahrhundert; 2 – Fläche des jüngeren Palas (14. Jh.); 3 – Flächenausmaß der Burgkernbebauung vor dem Verlassen der Burg.

Abb. 13: Burg Brumov – Torso des kleinen gewölbten Raumes, Blick von Nordwesten: a – Torso der Außenmauer mit dem destruierten Mauerhaupt; b – Teil der Ostwand des Raumes; c – Gewölbetorso, Zustand 2002.

Abb. 14: Burg Brumov – Torso des kleinen gewölbten Raumes, Bauaufnahme: a – Horizontaler Schnitt in der Höhe der Lager nach den Holzelementen; b – vertikaler Schnitt in der Gewölbescheitellinie; c – vertikaler Schnitt in der Achse der quadratischen Eingangsöffnung; 1 – Rest der Baufuge zwischen der Nordmauer des Raumes und der Westmauer; 2 – Mauerwerk im Schnitt; 3 – amorphes Mauerwerk, Ansicht; 4 – Schutt; 5 – Verfüllung als Fußboden des Raumes.

(Übersetzung J. Noll)

NÁCHODSKÝ KOSTEL SV. VAVŘINCE – POZNATKY Z OBNOVY INTERIÉRU

JIŘÍ SLAVÍK

Děkanský kostel sv. Vavřince v Náchodě byl po uměleckohistorické stránce popsán a vyhodnocen Zdeňkem Wirthem v rámci projektu soupisu památek království českého.¹⁾ V 80. letech 20. století se presbytářem a jeho sochařskou výzdobou zabývali Jaroslava a Pavel Kroupovi,²⁾ epigrafické památky zpracoval v nepublikované diplomové práci Štěpán Mach.³⁾ Nejnověji byl stavebněhistorický vývoj kostela krátce zhodnocen v monografii Dějiny Náchoda.⁴⁾ Nové poznatky ke stavebnímu vývoji a podobě přinesli Jan Čížek a Petr Černíkovský.⁵⁾ Při opravě spodních partií omítek interiéru v letech 2010 a 2011 provedli pracovníci Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Josefově, operativní dokumentaci krátkodobě odhalených povrchů zdí v interiéru chrámu.⁶⁾ V průběhu prací došlo v interiéru presbytáře k odstranění omítek do výšky cca 2 m, v lodi, sakristiích a předsíni do výšky 1,3 m. V presbytáři byla odstraněna podlaha a nahrazena novou.

První etapa operativní dokumentační akce v presbytáři a ve vítězném oblouku probíhala v souběhu se záchranným archeologickým výzkumem, prováděným ve spolupráci